

Opinnäytetyö (AMK)

Esittävä taide

Teatteri-ilmaisun ohjaaja
2020

Vilja Lehtonen

UNELMAT PAREMMASTA MAAILMASTA

– Kestävämpi teatteritaide ilmastokatastrofin aikakaudella

“Rakkauden vastakohta ei ole viha, vaan välinpitämättömyys. Taiteen vastakohta ei ole rumuus, vaan välinpitämättömyys. Uskon vastakohta ei ole harhappi, vaan välinpitämättömyys. Ja elämän vastakohta ei ole kuolema, vaan välinpitämättömyys.”

— Elie Wiesel

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide

Teatteri-ilmaisun ohjaaja

2020 | 34 sivua, 14 liitesivua

Vilja Lehtonen

UNELMAT PAREMMASTA MAAILMASTA

– Kestävämpi teatteritaide ilmastokatastrofin aikakaudella

Tämän opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena on pohtia, mitä kestävämpi teatteritaide tarkoittaa ja miten sitä voisi lähteä tekijänä toteuttamaan. Puhun ilmastonmuutoksesta, ekokatastrofista ja ilmastokatastrofista, ne kaikki viittaavat samaan väistämättömään muutokseen.

Lähteinä työssäni olen käyttänyt Ilja Lehtisen (2019) opinnäytetyötä, Ida Heimosen (2016) opinnäytetyötä sekä tutkinut ajankohtaista uutisointia ja nettilähteitä liittyen ilmastonmuutokseen.

Lähestyin myös kaikkia Suomen valtionosuus eli VOS-teattereita tiedustellen, minkälaisiin toimiin teatterit johtajineen ovat ryhtyneet huomioidakseen ilmastokatastrofin ja pyrkiäkseen kohti kestävämpää teatteria.

Vastausten perusteella kaikki Suomen VOS-teatterit ovat ottaneet ilmastonmuutoksen huomioon jollakin tavalla. Kierrätys ja energiatehokkuus ovat avaintekijöitä kestävämmässä teatterissa ja ilmastonmuutoksen tiedostaminen väistämättömänä vaikuttimena olennaista. Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö (KULTA) on koonnut näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön. Olen valinnut näkökulmat työhöni liitteeksi. Koonti käsittää kolme sektoria: ympäristövastuullisuuden, kestävämmän vaihtoehdon kulutukseen ja kulttuuriperinnön vaalimisen. Teatterilla on hiilijalanjälki, vaikka lopputuote olisikin aineeton.

Lopuksi unelmoin paremmasta (teatteri)maailmasta, jossa etuoikeutetut antaisivat tilansa vähemmistöille ja kuulisimme moninaisempia tarinoita. Mielestäni teatterissa on parhaimmillaan samanlaisia pyhyden elementtejä kuin metsässä.

ASIASANAT:

ilmastonmuutos, ekokatastrofi, Ilja Lehtinen, ekoaktivismi, teatteritaide, aktivismitaide, muutos, ekotaide, ekoteatteri

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Drama Instructor

2020 | 34 pages, 14 pages in appendices

Vilja Lehtonen

DREAMS OF A BETTER WORLD

- Sustainable theatre in an era of climate change.

The main objective of this thesis is to focus on what more sustainable theatre means and how can I as a professional create/make that. I'll be talking about climate change, eco-catastrophe and climate disaster, all of them point to the same inevitable change.

As sources in my thesis I have used Ilja Lehtinen's (2019) thesis, Ida Heimonen's (2016) thesis and researched current news coverage and web sources related to climate change. I also approached all state-subsidised theatres by asking what actions they have taken to acknowledge climate change and work towards more sustainable theatre. At first, I propose what the theater maker as an ecoactivist could mean and how it could be executed. I cover eco-activism in theatre art and unwrap what pioneers of activism through theatre directors Bertolt Brecht and Augusto Boal have made. I also get acquainted with artist Teemu Mäki's criticism in his dissertation *Näkyvä pimeys* regarding self-evident and easy conscious art. I will also focus on Ilja Lehtinen's *elinvoima*-performance from the point of view of eco-activism and I open the concept of tragedy discussed by Lehtinen in his work in relation to the climate disaster.

In the next reading, I will focus on more ecologically sustainable theater. Through artist-researcher Tuija Kokkonen's work I address climate change in Finnish theatre. Kokkonen discusses the second nature of the presentation and the concept of non-human. In addition, I will focus on the results of my survey for state subsidised theatre about conducting more sustainable theatre. The Central Organization for Finnish Culture and Arts Associations has gathered perspectives on the impact of art and culture on the environment which I have chosen as an attachment to my work. In the end I dream about a better (theatre)world and describe what it could be.

My personal relationship to activism is carried out throughout the text. The angle to write this thesis draws from my strong relationship with nature. I'm beginning to realize that at best theatre holds the same elements of holiness as the forest.

KEYWORDS:

climate change, Ilja Lehtinen, eco-activism, theatre, activism art

SISÄLTÖ

SANASTOA	7
HENKILÖKOHTAISUUKSIIN I	8
1 JOHDANTO	9
2 TEATTERINTEKIJÄ EKOAKTIVISTINA – MITEN KESTÄVÄÄ TEATTERITAIDETTA VOI TOTEUTTAA?	12
2.1 Ekoaktivismi teatteritaiteessa	14
2.2 Ilja Lehtisen <i>elinvoima</i> -esitys ekoaktivismina	15
3 EKOLOGISESTI KESTÄVÄMPI TEATTERI	20
3.1 Ilmastonmuutosaiheinen teatteri Suomessa	23
3.2 Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön	24
4 YHTEENVETO – UNELMAT PAREMMASTA MAAILMASTA	27
HENKILÖKOHTAISUUKSIIN II	30
LÄHTEET	31

LIITE 1. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön

LIITE 2. Kooste VOS-Teattereiden vastauksista koskien kestävämpää teatterintekemistä

SANASTOA

Aktivismi on yleensä suoran toiminnan politiikkaa, jossa epäoikeudenmukaiseksi koettuja käytäntöjä yritetään muuttaa kansalaistoiminnalla (Kielitoimiston sanakirja 2020).

Ekoaktivismi tarkoittaa ympäristöön sitoutuvaa aktivismin muotoa. Yleinen suomalainen asiasanasto (YSA) määrittelee ekoaktivismin ohjaustermiksi aktivismin yläkäsitteen alle (YSA 2016). Women Engage for a Common Future -artikkelia vapaasti suomentaen ekoaktivismi, kuten mikä tahansa aktivismin muoto, on vain eräänlainen sitoutumisen muoto sosiaalsiin ja/tai poliittisiin kampanjoihin ympäristövahinkojen estämiseksi.

Viime vuosikymmeninä ekoaktivismiin on kiinnitetty yhä enemmän huomiota, koska ympäristöongelmien ratkaisemiselle ei ole enää aikaa. Kaakkois-Aasian valtameristä on tullut muovisia kaatopaikkoja, kaikkialla maaperässä ja vesistöissä on kemikaaleja torjunta-aineista ja metsämme tuhoutuvat kaivostoiminnan ja uudisrakentamisen takia. (Era Kraja 2018).

Katastrofi tarkoittaa suuronnettomuutta, jonkinlaista tuhoisaa tapahtumaa, jolla on vakavia vaikutuksia ihmisiin ja ympäristöön (Kotimaisten kielten keskus 2020).

Ekokatastrofi on luontoon laajalti kohdistuva katastrofi (Kielitoimiston sanakirja 2020).

HENKILÖKOHTAISUUKSIIN I

Aloitan kirjoittamalla auki erästä minuun hyvin vahvasti pesiytynyttä, rakasta ja vavisuttavaa muistoa.

Lapsena kiersin keväisin isäni kanssa toivottamassa palaavia muuttolintuja tervetulleiksi. Merkitsimme nähdyt lajit ja määrät ylös, söimme eväitä lintutornissa ja kuljimme läpi keväisten metsien ja soiden kiikarit kaulassa heiluen. Kuljimme aina hiljaisuudessa, kunnioittaen ja varovasti. Erään kerran lähimetsässä näimme liito-oravan kurkistavan pesästään valtavan korkean männyn kolosta. Muistan, että pidätin henkeä ja minusta tuntui siltä kuin olisin todistamassa jotain maagista, salaista ja täydellisen pyhää hetkeä. Isäni sanoi minulle myöhemmin, että näytin siltä kuin olisin nähnyt *Jeesuksen* tai jonkun vastaavan. Pidätän henkeä tälläkin hetkellä, niin pyhäksi on muisto tuosta merkillisestä hetkestä muotoutunut.

Joka kevät tein retken puun juurelle. En koskaan nähnyt liito-oravaa enää.

Luen ilmastouutisia, enkä tunne mitään. Haluaisin huolestua, mutta se reaktio ei synny ilman tunteita. Haluaisin olla vihainen, mutta sekään ei onnistu. Haluaisin surra, mutta en osaa.

Lopulta menen metsään.

Tuijotan naavaista mäntyä latvukseen ja totean, että tässä on asunut joskus liito-orava. Muistan, että isäni kanssa seisoimme puun alla kymmenen vuotta sitten ja pidätin henkeä. Nyt Liito-orava on kuollut ja luonto kytee omassa hiljaisuudessaan. Metsässä pimenee, minä taivallan kotiin. Matkalla vavisuttaa. Tunnen jotain. Jokin yrittää minusta ulos. Ryhdyn kirjoittamaan siitä.

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena on pohtia sitä, mitä on kestävämpi teatteritaide. Käsittelen aihetta teatterintekijän näkökulmasta ja pyrin pohtimaan sitä kautta, minkälaisia muutoksia teatterialan sisältä voisi lähteä toteuttamaan. Tunnistan positioni nuorena aktivistisena teatterintekijänä ja minulle tämä aihe on resonoinut vahvasti läpi kaikkien vuosien, jotka olen teatterin parissa viettänyt. Luonto ja etenkin metsät ovat minulle elinehto ja turvapaikka ja haluankin tässä työssä tutkia mahdollisuutta löytää vastaavan kaltainen turvapaikka teatterista. Lähestyn sitä käyttäen Ilja Lehtisen (2019) *elinvoima*-teosta esimerkkinä aktivistisesta, kestävästä teatterista.

Lähteinä työssäni olen käyttänyt Ilja Lehtisen (2019) opinnäytetyötä *Katkoksia* sekä Ida Heimosen (2016) opinnäytetyötä *Ilmastomuutosaiheinen teatteri Suomessa*. Lisäksi olen tutkinut ajankohtaista uutisointia ja nettilähteitä liittyen ilmastomuutokseen. Lähetin kaikkiin Suomen valtiosuus- eli VOS-teattereihin kyselyn, minkälaisiin toimiin teatterit johtajineen ovat ryhtyneet huomioidakseen ilmastokatastrofin ja pyrkiäkseen kohti kestävämpää teatteria.

Aloitan ja lopetan työni henkilökohtaisuuksia-osioihin, joissa kuljetan mukana henkilökohtaista aktivismiani ja tutkailen omasta positiostani käsin omaa matkaani tämän aiheen parissa. Luvussa 2 ehdotan, mitä teatterintekijä ekoaktivistina voisi tarkoittaa, ja alustan, miten kestävää teatteritaidetta voi toteuttaa. Käsittelen ekoaktivismia teatteritaiteessa, jossa avaan hieman sitä, minkälaista työtä teatteriohjaajat ja aktivistisen teatterin edelläkävijät Bertolt Brecht ja Augusto Boal ovat tehneet. Olen tutustunut Teemu Mäen kriittisiin ajatuksiin tämän väitöskirjassa *Näkyvä pimeys* koskien itsestäänselvää ja helppoa tiedostavaa taidetta. Lisäksi paneudun Ilja Lehtisen *elinvoima*-esitykseen (ensi-ilta 11.10.2018 Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu) ekoaktivismin näkökulmasta ja avaan Lehtisen työssään käsittelemää tragedian käsitettä suhteessa ilmastokatastrofiin.

Seuraavassa luvussa paneudun ekologisesti kestävämpään teatteritaiteeseen. Avaan ilmastomuutosaiheista teatteria Suomessa taiteilijatutkija Tuija Kokkosen (2010, 256–260) työn kautta. Kokkonen käsittelee töissään esityksen toista

luontoa ja käsitettä ei-inhimillinen. Lisäksi avaan kyselyäni koskien valtionosuus eli VOS-teattereiden toimia liittyen kestävämpään tapaan toteuttaa teatteria.

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö (KULTA) on koonnut näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön, jonka olen valinnut työhöni liitteeksi. Avaan liitteen sisältöä ja nostan Teatterikorkeakoulussa pidetyn keskustelutilaisuuden *Taide ekokriisin aikakaudella* (2019) yhdeksi esimerkiksi aktivistisesta toiminnasta. Lopuksi unelmoin paremmasta (teatteri)maailmasta ja kuvailen sitä, mikälainen se voisi olla.

Emme ole tulleet tänne pyytämään maailman johtajia välittämään.

Olette sivuuttaneet meidät aiemmin ja sivuutate meidät uudelleen.

Niin tekosyyt kuin aikakin käyvät vähiin.

Olemme tulleet kertomaan teille, että muutos on tulossa, halusittepa sitä tai ette.

Greta Thunberg, 16v. (Elokapina 2018).

Elämme ekologisen katastrofin aikakaudella. Enää ei ole syytä puhua vain ilmastomuutoksesta, on puhuttava katastrofista. Sanana katastrofi kuvaa tarkemmin sitä, mistä valtaisasta, *kaikkia* globaalisti ravistelevasta tuhoa tuovasta tapahtumasta on kyse. On syytä käyttää oikeita sanoja, jotka saavat ihmisissä reaktioita aikaan. Vuosikymmeniä puhuttiin ilmastomuutoksesta, mutta jo sanamuodoltaan se viittaa aivan eri asiaan ja ennen kaikkea erilaiseen ryhtiin. Muutos on väistämätöntä, sitä tapahtuu joka tapauksessa. Muutos on läsnä, oli ihminen aktiivinen toimija tai ei. Maailman ilmasto on lämmennyt aina, mutta luonnolliset tekijät eivät riitä selittämään ilmastomuutosta. Ilmastokatastrofissa on kyse siitä, että elämä maapallolla on tuhoutumassa. Sen takia meidän kaikkien on toimitava. Hävityksen massiivisuus pakenee ymmärrystämme.

Yksi kasvava, suoraan väkivallattomaan toimintaan keskittyvä aktivistien yhteisliittymä on Elokapina / Extinction rebellion -liike. Elokapina kuvailee nykyistä tilannetta ennennäkemättömänä ekologisena kriisinä. Luomakuntaa kohtaan suurimmat uhkat, kuten sukupuuttotahdin tuhatkertaisuus, ekosysteemien romahdukset sekä Antarktiksensa ja Etelämantereen jääpeitteiden sulaminen. Liike korostaa, että meillä ei ole kuin muutama kuukausi aikaa, kunnes tilanne on riistäytynyt kokonaan käsistä. (Elokapina 2018).

Toinen esimerkillään aitoa muutosta tehnyt aktivisti on Greta Thunberg, jonka perjantaisten koululakkojen ansiosta syntyi Friday's for Future -liike. Liike toteuttaa näkyviä puheenvuoroja ilmastokriisistä ympäri maailmaa. Thunberg on antanut äänen erityisesti nuorille ja lapsille, joiden huoli omasta tulevaisuudestaan on sivuutettu täysin. Friday's for Future on koonnut nuoria yhteen ympäri maailmaa, koska meidän sukupolvemme on ensimmäinen, joka kokee ilmastokriisin vaikutukset, ja viimeinen, joka voi vielä vaikuttaa sen kehitykseen. (Kokkonen 2019).

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen teatterin suhdetta ilmastokatastrofiin. Keskeisenä tavoitteenani on pohtia, mitä ekoaktivismi tarkoittaa teatteritaiteessa. Teatteri menee parhaimmillaan sinne, missä kipu on – turvallisessa ja yhteisöllisessä ympäristössä.

Metsässä tuntuu olevan jotain hyvin olennaista suhteessa siihen, millaisesta näytelmästä haaveilen. Ilja Lehtisen *elinvoima*-esityksessä tunsin ensimmäistä kertaa mahdollisuuden metsäkokemukselle esityksen kontekstissa. Luonnossa ja teatterissa hiljentyminen on olennaisuuden ytimessä. Silloin ollaan pyhyden kokemuksen äärellä. On kohdattava inhimillisyyden ontumakohtia, oltava valpas ja otettava oppia. On kuunneltava hyvin tarkasti ja tarkasteltava uteliaasti ja viisaudella. On oltava utelias kuin kettu.

2 TEATTERINTEKIJÄ EKOAKTIVISTINA – MITEN KESTÄVÄÄ TEATTERITAIDETTA VOI TOTEUTTAA?

Suomenkieliseen esitystaiteeseen ja -tutkimukseen sekä nykyteatteriin keskittyvän *Esitys-lehden* (3/2013) pääkirjoituksessa Pilvi Porkola tarkastelee aktivismin ja taiteen eroja. Porkolan mukaan aktivismi tarkoittaa sitoutumista yhteen asiaan, taide puolestaan edustaa vapautta tehdä ja ajatella. Aktivismin voidaan ajatella edustavan jonkinlaista mustavalkoisuutta, kun taas taide kurottaa nähdäkseen kaikki maailman sävyt. (Heimonen 2016, Porkola 2013, 3)

Sudenkuopista huolimatta monet taiteilijat pyrkivät yhdistämään taiteen ja aktivismin omassa työssään. Teatteri on hidas aktivismin muoto, se reagoi tapahtumiin ja maailmaan väistämättä pienellä viiveellä. Aktivismi ei ole vain tekoja, vaan myös ajatusmallien kehittämistä. Keskiössä on kaikesti kysymys siitä, voiko teatteritaiteella vaikuttaa, ja miten se tapahtuu?

Historian saatossa teatterilla on ollut monenlaisia tehtäviä ja sitä on valjastettu valistuksellisiin ja opetuksellisiin tehtäviin. Teatteri on perusjuuriltaan sidoksissa uskontoihin, sillä sen synnyn ajatellaan olevan muinaisissa uskonnollisissa rituaaleissa ja tarinankerronnan perinteessä (Pätsi 2010, 11.)

Bertolt Brecht ja Augusto Boal on syytä nostaa esille tässä yhteydessä, sillä he ovat pyrkineet muuttamaan yhteiskuntaa ja sen toimijoita (teatterikatsojia) aktiiviseksi muutoksen tekijöiksi. Brecht oli saksalainen teatteriteoreetikko ja ohjaaja. Hänet tunnetaan eepin teatterin kehittäjänä ja yhteiskunnallisen teatterin isänä. Brecht halusi katsojien katsovan esityksiä kriittisesti ja näkemään näytelmässä esitettyjen epäkohtien kautta myös todellisessa maailmassa olevat epäkohdat.

Boal oli brasilialainen teatteriohjaaja, joka kehitti sorrettujen teatterin. Boalin tunnetuimpia menetelmiä on forum-teatteri. Boal kehitti sorrettujen teatterin konkreettisesti muuttaakseen maailmaa. Hän halusi aktivoida yleisön toimimaan sortoa vastaan ja yhteiskunnan muuttamiseksi. Boal on kehittänyt myös lakia säättävän teatterin, jonka avulla voidaan luoda oikeita lakialoitteita. (Encyclopaedia Britannica 2020; Paavolainen, 1997). Taiteilija Teemu Mäki kritisoi väitöskirjassaan *Näkyvä pimeys* (2005) itsestäänselvää ja helppoa, tiedostavaa taidetta. Kun teos

muistuttaa ongelmasta, joka jo hyvin tunnetaan, tästä muistuttamisen eleestä voi tulla keino olla puuttumatta itse ongelmaan. Ajatellaan, että muistaminen ja muistuttaminen tekona ovat riittäviä eikä asiaa tarvitse viedä eteenpäin. Valmiiksi samanmielisille taiteen tekeminen ja yleisösuhteen rakentaminen ihmisiin, jotka kuuluvat samaan ryhmään kuin tekijät, on tehotonta aktivismia. Toisaalta, arvoa voi olla sillä, että kokoonnutaan yhteen esimerkiksi voimaantumaa siitä, että yhteisö on tuttu ja turvallinen, eikä mahdollinen keskustelu sisällä konfliktien riskejä. Tätä tuntuu kuitenkin tapahtuvan turhauttavan usein. Osittain niin käy myös tahattomasti, mutta juuri siksi olisi tärkeä kiinnittää katse siihen, kenelle ja missä esityksiä tehdään. Valmistetaan esimerkiksi aktivistisia esityksiä lihantuotannosta, ja katsomossa istuu jo valmiiksi vegaanisesti syöviä tiedostavia ihmisiä. Tällä tavalla teatterin voima valuu hukkaan. Osallistumisen kynnyksiä kaikentyyppisille ihmisryhmille pitäisi madaltaa ja teatteria viedä sinne, missä sitä ei riittävästi (tai ollenkaan) ole.

On aktivismia tehdä teatterista helpommin saavutettavaa kaikille. Ajattelen, että tähän aktivistitaiteilijoiden huomion pitäisi erityisesti kiinnittyä. Missä tämänkaltaista taidetta tai esitystä eniten tarvitaan? Miten voidaan viedä se sinne?

Ajattelen, että teatterin luonteeseen on aina kuulunut uuteen ajatteluun hännäminen ja puhtaasti uuteen kasvattaminen, sekä ihmisen jalostaminen kohti laajempaa maailmankuvaa. Taiteen tarkoitus ei ole tuottaa hyvää (hyvää oloa, turvallista, ennallaan säilyvää, ärsykeetöntä). Taiteen tarkoitus on heijastaa ihmisyttä, ihmiskunnan ja maailman tilaa. Ei ole aina helppoa tuijottaa itseään silmästä silmään. Taiteen arvo on siinä, että se pakottaa meidät refleктоimaan ja osoittaa ympäristöstä asioita, jotka on otettu itsestäänselvyksinä. Toisinaan voi kuitenkin olla syytä rakentaa aktivismin nimenomaan muistamisen tai unohtamisen estämisen ympärille.

Itse ajattelen tätä yhdistelmää enemmän eilinehtona taiteentekemiselleni. Teatteritaide on minun tapani saada ääneni kuuluviin. Teatteri on väyläni vaikuttaa, herättää tunteita, ajatuksia, keskustelua ja alustaa muutosta.

Oma taiteellinen aktivismini sitoutuu erityisesti suomalaisiin *tabu*-aiheisiin ja historiallisiin traumoihin. Olen valmistanut esityksiä kiintopisteenäni traumatutkimus ja muistitieto. Olen paneutunut muun muassa sisällissotaan turkulaisten

punaisten naisten kokemuksista käsin ja ollut luomassa esitysten yhteyteen keskustelutilaisuuksia kutsuen mukaan tutkijoita, kirjailijoita, poliitikkoja ja taiteilijoita. Näissä tapahtumissa keskiöön on noussut se, miten tärkeää on kokoontua yhteen muistamaan ja muistelemaan asioita, joita pelko ja aika ovat alleen haudanneet.

Minä olen hidas aktivisti ja toivoisin maailmankin hidastuvan, ja ihmisten pysähtyvän taiteen äärelle kokemaan ja tuntemaan. Tunteet eivät synny kiireessä tai pakotettuina. Ne syntyvät, kun aika ja olosuhteet ovat huokeat, kun hengitys ulottuu alavatsaan. Pysähtymällä muutetaan maailmaa. Siihen tarvitaan teatteria.

Ajattelen, että taiteessa on kyse kuitenkin ennen kaikkea siitä, millaista on olla ihminen tässä muuttuvassa maailmassa, tämän kaiken keskellä. Teatteri tarjoaa yhteisön, mahdollisuuden reflektioon ja tilan, jossa käydä läpi erilaisia tunteita vapaasti ja paineetta. Mielestäni taiteen avulla käsittelemme niitä pohjimmaisia olemassaoloon, tarkoitukseen ja ihmisyyteen liittyviä kysymyksiä.

2.1 Ekoaktivismi teatteritaiteessa

Ekoaktivismi teatteritaiteessa on nähdäkseni eniten tiedostamista ja vasta sitten toimintaa. Tekijöiden valinnat heijastuvat teoksen maailmaan ja sitä kautta yleisöön. Jos työryhmä valitsee harjoituskaudella kiinnittää huomiota esim. harjoitus-tilan energiankäyttöön (lämmityksen taso, ilmastointi, valot jne.) uskon, että se näkyy teoksen lopputuloksessa ja rytmissä, puvustuksessa, teemassa, tavassa esiintyä ja olla läsnä. Tämä on minusta esimerkki siitä, mitä muuta ekoaktivismi voi olla kuin esityksen muotoon kirjoitettua tai sisällytettyä sanomaa. Ekoaktivismi teatteritaiteessa voi käsitellä esimerkiksi käsitteet ekologinen teatteri, ekodramaturgia ja ekokriittinen teatterintutkimus. Taideyliopistossa taiteellista tutkimusta *To the Stage with Foucault to Embody the Ecocatastrophe?* tekevä Anu Koskinen käsittelee muun muassa sitä, miten muutomme ihmisinä ilmastonmuutoksen vuoksi. Kuinka kehomme, ajatuksemme, sielumme ja käyttäytymisemme muuttuu ekologisen kriisin vuoksi. Lisäksi Koskinen käsittelee näiden kehollisten kokemusten näyttämöllistämistä. (Koskinen 2016).

Koskinen kirjoittaa, että ekologian ja ekologisen teatterin konseptit voivat toimia samanaikaisesti monilla eri tasoilla. Tällä voitaisiin tarkoittaa esimerkiksi ympäristöystävällisempiä ratkaisuja lavastamisessa ja klassikkonäytelmien tulkitsemista uudesta, ekokriittisestä näkökulmasta käsin. Lisäksi soveltava teatteri ja draama mahdollistavat ympäristökasvatuksellisia päämääriä, joita voidaan hyödyntää esimerkiksi yleisötyössä. (Koskinen 2016).

Ekologisempi tapa tehdä teatteria ulottuu esityksen tekemisen kaikkiin osa-alueisiin: tuotannon suunnitteluun, käsikirjoitustyöhön ja taiteelliseen suunnitteluun ja puvustus, lavastus, valo, ääni ja -videosuunnittelutyöhön, maskeeraukseen ja niin edelleen. Ehkä myös näyttelijän- ja ohjaajantyöhön?

2.2 Ilja Lehtisen *elinvoima*-esitys ekoaktivismina

mä haluan takasin teatterin.

mä haluan takasin sen että ihmiset ruumiillisina olentoina kokoontuu yhteen ja sen sijaan

että ne esittäis narsistisia toiveita siitä että heitä pitää viihdyttää tai voimaannuttaa

tai palvella tai mitä

he on siinä ja jakaa jonkun heitä yhteisönä kollektiivisesti piinaavan kysymyksen

kaikki ne vaikeat ja jopa mahdottomat tunteet jotka siihen liittyy

elää ne läpi keskenään, kokee ne yhdessä ilman ratkaisuehdotuksia

jotain "rohkeita avauksia"

katsoo silmistä silmiin missä ollaan miten vittumaista ihmisenä oleminen on mutta kuinka se on jotain mitä me kaikki jaetaan

sillä me kaikki tullaan kuolemaan, paitsi yksilöinä mahdollisesti myös yhteisöinä.

mä haluan takasin tragedian

koska me ollaan kuolemassa, itse herättämiemme jumalten armoilla

me tarvitaan tragediaa

Ilja Lehtinen (2019, 52)

Haluan kokea teatteriesitykseen menemisen jonkinlaisena metsään eksymisen vastineena. Haluan kokea muutoksen hengityksessäni ja tavassani olla läsnä. Näin Ilja Lehtisen kirjoittaman ja Tuomas Rinta-Panttilan ohjaaman *elinvoima*-esityksen keväällä 2019 Teatterikorkeakoulussa. Elämys oli kokonaisvaltainen ja teksti henkeäsalpaava. Tiesin, että minun olisi pureuduttava siihen myöhemmin pidemmäksi aikaa. Yhtä kokonaisvaltaisesti kuin itse esitys minuun.

Käsikirjoittaja Ilja Lehtiselle *elinvoima*-esityksessä on kyse mm. ekologisesta katastrofista, suomalaisesta metsäsuhteesta ja sen historiasta, avohakkuista, massenuksesta, narsismista, hybridisestä ja tragediasta. Tekstissä ei ole kovin tiivistä juonirakennelmaa, se on muodoltaan enemmän fragmentaarinen ja poukkoileva. Tapahtumat eivät seuraa toisiaan, vaan tapahtumat vyöryvät toinen toisensa päälle voimalla ja veivät katsojan siten mennessään. (Lehtinen 2019).

Kuvaillakseni *elinvoima*-esitystä raa'asti aloitan näyttämökuvasta, sitten siirryn tekstin sisältöön, esityksen muotoon ja käsittelen esityksen dramaturgista rakennetta. Tämän jälkeen yritän tavoittaa sen, mitä esitys minussa herätti ja miksi se on ekoaktivismia.

Esityksen alussa näyttämökuvassa on kuusi tuolia, joiden edessä on tulostimet. Tila on syvä ja muuten täysin tyhjä, lähes onnto. Kattoparruihin on kiinnitetty tulostimia niin, että ne syöksevät paperia suoraan lattialle ja se leijailee lumihiutalemaisesti ylhäältä alas. Loppukuvassa on jäljellä enää yksi tuoli ja lattia on osittain peittynyt tulostetun paperin alle. Visuaalinen askeettisuus tukee esityksen aiheen karuutta: ei ole jäljellä muuta kuin ihminen ja ihmisen työ, paperi.

Teksti käsittää Lehtisen päiväkirjamerkintöjä kirjoitusprosessin ajalta, runoja, historiallisia, dokumentaarisia ja fiktiivisiä osia, joissa kuullaan laaja skaala erilaisia hahmoja Sauli Niinistöä Pentti Linkolaan. Teksti on hyvin lihallinen, jotenkin iholle saapuva, fyysinen, eikä taajuudeltaan pelkästään älyllinen tai kielellinen. Tekstistä kaikuu pyrkimys tajunnallisuuteen, se viehättää minua valtavasti, koska itse tekijänä, kokijana ja kirjoittajana pidän tajunnallisuuden taajuutta kaikista hedelemällisimpänä. Tajunnallisuudella tarkoitan tekstin ajatusmaisesti poukkoilevaa tapaa asettua, se kutsuu katsojan mukaan virtaavaan leikkiin.

Muodoltaan esitys on yhtä aikaa rikkonainen ja ehyt. Muodolla tarkoitan tässä tekstin ja näyttämöllepanon dialogia. Tekstiä on kuljettamassa viisi näyttelijää. He muodostavat eräänlaisen kuoron, joka rytmittää teoksen kulkua. Kertojahahmo voidaan käsittää kirjailijana, joka toimii dialogissa teoksen valmistumisen kanssa. Lehtinen itse kuvaa dramaturgian rakennetta erilaisten diskursiivisten muodostelmien rinnastamisen, niiden välisten moninaisten, moniselitteisten jännitteiden ja puhepätkien välisten poisjättämisten – katkosten – varaan jäämisenä. (Lehtinen 2019).

Pidin *elinvoima*-esitystä voimakkaana esimerkkinä siitä turhaumasta, joka syntyy, kun aito dialogisuus puuttuu. Ei olekaan enää metsää, mihin huutaa, eikä metsää, joka vastaisi. Yhdistän Lehtisen työssä ekokatastrofin ja tragedian käsitteet toisiinsa. Lehtinen itse käsittelee tragediaa muun muassa opinnäytetyössään.

Teatteria ja metsää yhdistää parhaimmillaan pyhyiden läsnäolo. Kokemus pyhän ilmenemisestä. Voi ajatella, että teatterin ”taika” täyttää samat elementit, mutta minusta pyhyys on vielä kokonaisvaltaisempi aistien sinfonia. Kehollinen, mielellinen, henkinen ja fyysinen valtaisa kokemus. Keskityn seuraavaksi hieman tuon pyhyiden kokemuksen paikantamiseen.

Romanialainen uskontotieteilijä Mircea Eliade (1907–1986) kirjoittaa teoksessaan *Pyhä ja profaani* hierofaniasta, pyhän ilmenemisen kokemuksesta. Eliaden mukaan ei-moderneille alkuperäiskansoille tällainen kokemus on ollut koko elämän ehto; pyhän läsnäolo on itse asiassa tehnyt elämisen mahdolliseksi. Pyhyiden äärellä ollaan, kun ihminen kokee olevansa joka solullaan. Jos ihminen ei taas koe olevansa tässä ja nyt vaan etsii todellisuutta oman ympäristönsä ulkopuolelta, voidaan puhua profaanista olotilasta. Teatteria ja metsää yhdistävä pyhyiden kokemus voi liittyä siis eräänlaiseen kotiin palaamiseen. Ollaan jonkun niin perustavanlaatuisen turvallisen, jopa *kohtumaisen* äärellä. Lehtisen esitys herätti minussa ensioivalluksen siitä, että teatterissakin voin tuntea olevani metsässä, kotona, sammalmättään turvassa ja hoivassa. (Lehtinen 2019, Varjama 2009, 67-69.)

Kiinnostavaa tragediaa on siinä, että samalla kun luontoa tuhotaan ja hyväksikäytetään ennenäkemättömän silmittömästi, on myös palattu sen ymmärryksen äärelle, että luonnolla on todellisia, voimakkaita vaikutuksia ihmisen

hyvinvoinnille. Suomalaisuuden kansankulttuurin juuret lepäävät luonnossa ja ennen kaikkea metsässä. Olemme metsäkansaa. Luonnonuskontojen läsnäolo laajemmin ja metsän kohtelu pyhänä ovat meille nuorta historiaa. Suomalaiset ovat saaneet elantonsa metsästä, ensin pyyntiin ja keräilyyn liittyvillä elinkeinoilla – kalastuksella, metsästyksellä ja marjastuksella. Sitten metsässä harjoitetulla kaskiviljelyllä ja lopulta peltoviljelyllä. (Pennanen 1999). Modernin Suomen hyvinvointi ja vakaus on perustunut tehokkaaseen metsäteollisuuteen. Metsä on tietysti tarjonnut myös suojaa ulkopuolisen uhan edessä. Ihmisten elämänmuotoa määrittelivät vuotuinen luontorytmi (vuodenajat, sääilmiöt ja olosuhteet) sekä maa- ja metsätalouden antama toimeentulo. Tämä syväle juurtunut syvälinen suhde luontoon kytee suomalaisissa edelleen.

Nykyään ihmisen luontosuhteen sanotaan olevan pahoin kaventunut (Koskinen, 2012). Kärsimme vieraantuneisuudesta, kiireestä ja stressistä moninaisine psyykkisine ja fyysisine seurauksineen. Näitä seurauksia yritämme vielä 2000-luvullakin helpottaa turhalla kuluttamisella vastoin parempaa tietoa ilmastonmuutoksesta ja maapallon luonnonvarojen hälyttävästä hupenemisestä.

Kun kanava omaan luontosuhteeseen aukeaa, (sen todelliselle tuntemiselle, tiedostamiselle ja ilmaisemiselle) voi kokemus yllättää rajuudellaan ja ristiriitaisuudellaan. Jos rohkenemme todella tiedostaa ympäristön nykyisen tilan ja elämäntapamme vaikutuksen tulevien sukupolvien elämään, saatamme joutua ahdistuksen valtaan. Tuo ahdistus on jotain paljon suurempaa kuin ilmastoahdistus tai ympäristöhuoli. Nämä nimitykset tuntuvat suoraan sanoen täysin typeryiltä ja mitäänsanomattomilta kuvaamaan jotain niin perustavanlaatuisen lamaannuttavaa tunnetta, kuin mitä yritämme varmasti sekä välttää että käsitellä.

Väitän, että ihmisen psyyke ei pysty käsittämään tai käsittelemään niin mittavia tuhoja kuin mitä ilmastokatastrofi tuo tullessaan, ei ainakaan ilman kollektiivisia käsitteitä ja yhdessä luotuja turvaverkkoja tai trauman käsittelemisen taitoa. Onneksi uusia käsitteitä ilmastokatastrofin aiheuttamalle traumalle on pyritty luomaan ja popularisoimaan.

Maailmantilan tragedia on jaettu totuus, sillä internetin vaikutuksesta lähes koko ihmiskunta elää ikään kuin samassa kylässä. ”Vapaan” internetin piirissä ihmiset voivat joka hetki tietää ”kaiken” kaikesta. Kehittyneiden maiden kansalaiset voivat

löytää merkittävästi tietoa ja tutkimusta ihmisen aiheuttamasta ilmastokatastrofista.

3 EKOLOGISESTI KESTÄVÄMPI TEATTERI

Ekologisesti kestävämpi tapa tehdä teatteria vaatii paradigman muutosta. Pitää muuttaa tapaa ajatella teatteria ja teatteriksi. Pitää ajatella uudelleen kaikki teatterintekemisen osa-alueet, jotta voimme tarkastella niitä ekologisen kestävyuden kannalta. Puretuessani tähän kokonaisuuteen ensin itsekseni tavoitin vajavaisen ymmärrykseni voimin joitakin asioita ja huomiota. Halusin kuitenkin lähestyä heitä, jotka tekevät näkyvimpiä päätöksiä ja voivat toimillaan (tai toimettomuudellaan) vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä ekologisempi teatterintekeminen tarkoittaa.

Lähetin kyselyn 49:lle Suomen VOS-teatterille ja kysyin, minkälaisiin toimiin teatterit johtajineen ovat ryhtyneet liittyen ilmastokatastrofiin ja ekologisempaan tapaan tehdä teatteria. Minkälaisia näkökulmia löytyy kestävämpään teatterintekemiseen ja ekologisempiin teattereihin. Sain vastauksen 15 VOS-teatterilta 30.3.2020 mennessä. Vastaukset olivat hyvin erimuotoisia ja niissä oli nähtävissä neljä eri kategoriaa: ei suunnitelmaa, suunnitelma, vähäisiä toimia, huomattavia toimia. Osa osui useampaan kategoriaan.

Määrittelen suunnitelman ISO-1400-suunnitelmastandardeja mukaillen. Ympäristöjohtamiseen rakennettu standardisarja käsittää laajat työkalut ympäristöystävällisempään johtamiseen, eli suunnitelman tulee sisältää arvio nykyisestä tilanteesta ja suunnitelmaan sitoutuminen, elinkaariajattelua eli huomioida palveluiden ja materiaalien ympäristövaikutuksia sekä tarkkailla suunnitelman toteutumista ja arvioida sitä.

Suunnitelma oli kolmella teatterilla ja kymmenellä ei ollut suunnitelmaa. Kaksi teatteria ei kyennyt antamaan tarkempaa vastausta kiireen vuoksi. Oli kuitenkin ilahduttavaa huomata, että suurella osalla oli selkeitä tekoja kestävämpää teatteria kohti. Huomattavia tekoja oli seitsemällä teatterilla ja vähäisiä tekoja oli kuudella teatterilla. Yleisimpiä tapoja tehdä kestävämpää teatteria olivat materiaalien kierrätys sekä lavastuksessa että puvustuksessa ja energiankulutuksen vähentäminen ja ekologisen sähkön käyttö. Vaikka osassa teattereista ei ollut suunnitelmaa, sellainen oli kuitenkin suunnitteilla. Tarkemmat vastaukset löytyvät

liitteestä 2 (Kooste VOS-teattereiden vastauksista koskien kestävämpää teatterintekemistä).

Ajattelen, että ennakkosuunnittelussa paperinkulutus, sähkö ja liikkuminen ovat keskiössä. Mikä on kestävin tapa kirjoittaa näytelmä? Etäpalaverit ja videomuotoiset kokoukset mahdollistavat sen, ettei tarvitse matkustaa paikkakunnalta toiselle. Suomessa välimatkat saattavat olla pitkiä ja matkustamiseen kuluu tietysti aikaa, mutta se myös kuluttaa luonnonvaroja. Siksi teknologian kehityksen myötä etäkontaktointi on iso askel kohti parempaa. Etenkin ensimmäisen koronaepidemian myötä viimeisetkin teatterit ovat oppineet sähköisten avujen käyttämisen videotapaamisten, suunnittelutyön ja jopa esityksen harjoittelun ja esittämisen muodossa.

Länsimainen teatteri nojaa yleensä voimakkaasti materiaaliin ja materiaalien päälle. Meillä esitykset ovat lähes poikkeuksetta täynnä tavaraa. Isoissa musikaaleissa ja oopperaproduktioissa lavastukset ovat runsaita ja yksityiskohtaisia, pukuja saattaa yhdellä näyttelijällä olla useita kymmeniä yhdessä esityksessä. Siksi lavastussuunnittelu, rakennus ja pukusuunnittelu ja toteutus ovat esityksen tekemisen osa-alueina hyvin merkittäviä muutoksen mahdollistajia.

Puvustuksessa on tärkeä kiinnittää huomiota kestävyteen, monikäyttöisyyteen ja laadukkaisiin ympäristöystävällisiin materiaaleihin. Välttää tekokuituja ja muovisekoitteita ja käyttää hyödyksi kierrätysmateriaaleja. Materiaaleja ja valmiita vaatteita voi helposti hankkia käytettynä erilaisilta kirpputoreilta ja kierrätyskeskuksista. Kierrättämisestä on myös syytä tehdä helppoa ja yksinkertaista. Sekin on iso tehtävä. Pukuhuollon on syytä välttää turhaa vaatteiden pesua ja käsitteilyä.

Lavastuksessa tulisi hyödyntää mahdollisimman pitkälle uusiutuvaa kierrätysmateriaalia ja pyrkiä rakentamaan kestävästi tai niin, että samaa materiaalia voisi käyttää uudelleen. On myös syytä miettiä, voisiko rakentamisen sijaan käyttää video- ja valotaidetta. Tietysti sekin saastuttaa, mutta on valintana kuitenkin kestävämpi kuin kokonaisen suuren näyttämön lavastaminen. On myös syytä pohtia, miksi käytössä on edelleen materiaaleja, jotka edellyttävät esimerkiksi louhimista ja raskasta prosessointia. Lisäksi nämä materiaalit tuottavat myrkyllistä jätettä, jota on käytännössä mahdoton kierrättää (esimerkiksi metallit ja maalit).

Energia ja sen käyttö ovat kokonainen oma aihealueensa. On merkittävää, mitä sähköä käytetään isoissa teatteritaloissa, joissa kulutus on myös valtava. Ilmastointi, teatteritalon valot, esitysvaivat, lämmitys ovat kaikki käytössä melkein vuoden jokaisena päivänä.

Kansallisteatterissa on siirrytty käyttämään kokonaan ekoenergiaa, joka on poikkeuksellisen ympäristöystävällisesti tuotettua sähköä (Kotilainen 2018.) Mielenkiintoinen energiankäytön esimerkki on Kansallisteatterin kiertuenäyttämön ilmastokasvatuskiertueen Globen uupuneet -näytelmä (2010, ohj. Saana Lavaste). Esityksen tarvitsema sähkö saatiin kahdesta akusta, jotka ladattiin tuulisähköllä. Yksi Globen uupuneet -esitys kulutti sähköä vain noin 0,3 kilowattituntia. Vertailun vuoksi yksi esitys Kansallisteatterin suurella näyttämöllä vie sähköä noin 250 kWh eli noin tuhatkertaisen määrän (Ida Heimonen 2016). Kyse on merkittävistä eroista, siksi meidän on haastettava ajatteluumme ja toteutustapojamme.

Samalla on todettava, että moni teatteri noudattaa luonnostaan kierrätyksen periaatteita, koska taloudelliset resurssit ovat usein niin pienet, että on pakko luopua tai yksinkertaisesti pärjätä vähemmällä. (Ida Heimonen 2016). Suomessa moni harrastajateatteri kierrättää vuosikymmeniä samoja lavasteita ja pukuja ja valmistaa ikään kuin huomaamatta, tiedostamattomasti kestävämpiä esityksiä. Ehkä kestävämpi teatterintekeminen onkin juuri sitä, riisumista, luopumista, karsimista. Vain se, mikä on täydellisen välttämätön jää jäljelle. Hyvä teatteri on hyvää, vaikka lava olisi täysin tyhjä tavarasta ja esiintyjä esiintyisi kynttilänvalossa. Teatterin perusluonne ei ole materialistinen, tarinankerronta ei tarvitse tavaraa. Teatteri voisi palata herättelemään mielikuvitustamme, sen sijaan että se näyttäisi kaiken valmiiksi.

Merkittävä osa esityksen ympäristökuormitusta syntyy siitä, millä yleisö saapuu paikalla. Jos kaikki saapuvat yksityisautoilla, vaikutus on valtavan paljon isompi kuin julkisia kulkuvälineitä käyttäen. Turun Kaupunginteatterin esityksen lippuhintaan sisältyy bussilippu paikallisliikenteeseen. Näin kannustetaan katsojia saapumaan teatteriin julkista liikennettä yksityisautoilun sijaan käyttäen. Isot teatterit sijaitsevat usein kaupunkien keskustassa ja näin erinomaisten kulkuyhteyksien päässä. Silti suurin osa yleisöstä saapuu paikalle edelleen omilla autoillaan.

Suurten teattereiden olisi aika kannustaa yleisöä käyttämään julkisia liikennevälineitä tai saapumaan pyöräillen tai kävellen.

Vihreä Lanka (11/2009) uutisoi, että Tampereen Työväen teatterista tulee Suomen ensimmäinen ekoteatteri. TTT aloittaa projektin, jonka tavoitteena on pienentää teatterin ekologista jalanjälkeä. Useita vuosia kestävä projekti tähtää ISO14001-ympäristöstandardin täyttämiseen, eli käytännössä kohti kestävämpää ja ympäristöystävällisempää teatteria ja pienempää kulutusta.

Lähetin useamman viestin Tampereen Työväen teatterille ja kysyin, miten projekti eteni. En saanut vastausta.

3.1 Ilmastonmuutosaiheinen teatteri Suomessa

Suomessa on tehty esityksiä, joissa ilmastonmuutosta on käsitelty niin kauan kuin ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos on ollut tiedossamme. Ilmastonmuutosaiheista teatteria on tehty nousevasti 2000-luvulla. Ida Heimosen opinnäytetyössä on koottu lista ilmastonmuutosaiheisista esityksistä 2006-2018. Otin yhteyttä teatterin tiedotuskeskus TINFO:on ja kyselin, miten paljon ilmastonmuutosaiheista teatteria on arviolta tehty. Sain vastauksen, missä todettiin, että varsinaista tilastointia ei ole tehty aiheesta, mutta on mahdollista kartoittaa haku- ja sisältösanojin hieman pintaa. TINFO:n ensi-iltalistalla ei ole vuotta 2011 aiempia esityksiä. Löysin kuitenkin sisältösanojen avulla varmistusta siitä, että aihetta sivuten tai sitä osin käsitellen on tehty paljon esityksiä erityisesti pääkaupunkiseudulla, mutta ylioppilasteatterit ovat käsitelleet aihetta ympäri maata.

Suomessa Tuija Kokkonen on keskeinen kestävyyttä käsittelevä tekijä niin teoksillaan kuin tutkimuksellaankin. Kokkonen aloitti 2000-luvun alussa ekologisten kysymysten parissa ja jatkaa työtä tänäkin päivänä. Kokkonen käyttää paljon käsitettä ei-inhimillinen, jolla hän tarkoittaa luontoa, ja sitä, miten me luonnon ymmärrämme ja olemme kulttuurihistoriallisesti ymmärtäneet. Kokkonen on tehnyt tutkimusta Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa otsakkeella *Esityksen mahdollinen luonto. Suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja*

potentiaalisuuden näkökulmasta. Kokkonen kirjoittaa, että luonnon, ekologian ja esityksen suhteen esiin nostamisessa urauurtava on ollut teatterintutkija Una Chaudhurin vuonna 1995 julkaistu artikkeli ”There Must Be a Lot of Fish in That Lake – Towards an Ecological Theatre”. (Kokkonen 2010,256-260.) Teatteri reagoi maailmaan verrattain hitaasti. Sille, että ilmastonmuutos näkyy kokonaisvaltaisemmin suurissa teattereissamme vasta 2010-luvulla, on varmasti useita syitä. Nyt ilmastonmuutos on vihdoinkin saanut todellista tilaa julkisessa enemmistön keskustelussa ja siten aihe tuntuu kenties vihdoinkin riittävän tärkeältä ja todelliselta, jotta se voidaan ottaa isojen lavojen pääohjelmistoihin.

Minä uskon, että käsittelemme ilmastonmuutosta teatteritaiteessa, koska sen vääjäämätön läsnäolo arkipäiväisty ja arkipäiväistyminen ei havahduta ketään muutostoiimiin. Me tarvitsemme laajempia toimia ja toimijoita, jotta teatterintekeminen ja taiteen kokeminen on mahdollista myös tulevaisuudessa. On hyvä, että ilmastonmuutos näkyy aiheena teattereissa, mutta se pitää sisällyttää myös toimintaan.

3.2 Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö (KULTA) on koonnut näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ympäristöön. Koonti löytyy tämän opinnäytetyön liitteenä. KULTA on eritellyt koonnissaan näkökulmat kolmeen sektioon. Lisäksi mukana on tutkimus taiteen ja kulttuurin alan ympäristöohjelman vaikutuksista sekä useita valaisevia esimerkkejä sekä Suomesta että ulkomailta. Koonti on käyttökelpoinen kaikille, jotka haluavat perustella teatterintekemistään kestävämmän tulevaisuuden rakentajana.

Ensimmäisessä osiossa käsitellään ympäristövastuullisuutta todeten, että myös taide ja kulttuuri jättävät jälkensä ympäristöön ja siten niilläkin on vastuu kuormituksestaan ja jäljestään. Tämä ympäristöjäljen toteaminen on merkittävä huomio siksi, että usein ajatellaan juuri taiteen ja kulttuurin olevan aineetonta ja täten sen kuluttamisen olevan yhtä lailla aineetonta. Tosiasiassa vastuu on merkittävä ja suuret kulttuuri- ja teatterilaitokset saastuttavat ja käyttävät valtavasti energiaa ja pienemmätkin tekijätahot tuottavat vähintään sivuvirtoina jätettä ja kuluttavat

energiaa. Ympäristövastuullisuuteen kuuluu tiedostaminen ja sen jälkeen voi ryhtyä tarkastelemaan saastejälkeä ja tekemään muutoksia pyrkiäkseen puhtaampaan, ekosensitiivisempään ja saasteettomampaan toimintaan. Toisessa osiossa KULTA nostaa esille kestävämmän vaihtoehdon kuluttamiselle. Kiinnostus ekologista ja eettistä toimintaa kohtaan on kasvanut ihmisten tietoisuuden ja ilmastokatastrofin julkisuuden ja huomion vuoksi. Sen sijaan, että ihmiset kuluttaisivat aikaa, rahaa ja ympäristöä esimerkiksi ostoskeskuksissa, jossa kuluttamiseen houkutellaan joka suunnasta ja mikään määrä tavaraa ei riitä, taide ja kulttuuri astuvat tässä kuvaan tarjoten kestävämpää vaihtoehtoa kuluttamiselle. Taiteen ja kulttuurin äärellä ihminen on läsnä ja hän keskittyy parhaimmillaan tutkailemaan omaa käyttäytymistään ja elämän ja ihmisyyden perusongelmia. Toki muun muassa viihteen äärellä voi myös unohtaa nämä kysymykset ja ongelmat ja vain nauttia ja olla läsnä. Kumpikin arvokkaita, kestäviä tapoja viettää aikaa ja kuluttaa. KULTA nostaa esiin, että tutkimusten mukaan kulttuuripalvelut ovat erityisen hiilitehokkaita. Toinen esiin nostettu tutkimus taas osoittaa, että mitä isommat tulot ihmisellä on, sitä enemmän hän kuluttaa. Tämä ei tutkitusti kuitenkaan paranna elämänlaatua eli lisää onnellisuutta. Ollaan ikuisen kysymyksen äärellä, lisääkö raha onnellisuutta ja voiko onnea ostaa? Tässä jälleen kulttuuri ja taide tarjoavat kokemuksia ja yhdessäoloa, jota ei voi rahallisesti mitata, mutta kokemuksia voi kuitenkin lunastaa itselleen rahaa vastaan. Se lienee arvokkainta, mitä rahalla saa.

Kolmannessa osiossa KULTA keskittyy kulttuuriperinnön vaalimiseen. Esiin nostetussa tutkimuksessa todettiin elinvoimaisten kulttuuriperintökohteiden vaikuttavan positiivisesti ja näyttäytyvän jopa voimavarana lähialueiden luonnolle ja ihmisille. Minua kiinnostaa se, miten kiinnostus ja arvostus perinteitä ja kulttuurihistoriallista perintöä kohtaan näyttäytyy. Mietin esimerkiksi erilaisia nähtävyyshkohteita ja pyhiinvaelluspaikkoja, sillä niihin kohdistuva kiinnostus on ilmeisen suurta, sekä paikalliset että muualta saapuvat pitävät arvossa niiden olemassaoloa ja ylläpitoa. Kun keskitytään korjaamaan ja huoltamaan sekä ylläpitämään vanhaa, ei kokonaan uutta rakentamista tarvita. Näin säästyään isolta määrältä jätteitä ja materiaalinkulutusta sekä rakentamisesta syntyviä päästöjä.

Lisäksi osallistuin keväällä 2019 Iija Lehtisen *elinvoima*-esityksen osana Teatterikorkeakoululla pidettyyn *Taide ekokriisin aikakaudella* -keskustelutilaisuuteen. Tässä Teatterikorkeakoulun Alumnit ry yhteistyössä Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun ohjauksen ja dramaturgian koulutusohjelmien kanssa järjesti yleisölle avoimen paneelikeskustelun. Yhteiskunnan ja ympäristön hätätilaa oli ruotimassa joukko asiantuntijoita ja näkijöitä niin teatterin, ympäristöajattelunkin kuin yhteiskuntatieteidenkin saralta. Kysymyksiä, joita pohdimme yhdessä, olivat muun muassa *Mikä on taiteen rooli maailman murroksessa? Voiko se herättää toimimaan? Voiko se auttaa sopeutumaan? Ketkä ovat yhteiskunnallisesti vastuussa muutoksen aikaansaamisesta?* Tämä keskustelutilaisuus on nähtävillä kokonaisuudessaan tallenteena YouTubesta hakusanalla *Taide ekokriisin aikakaudella*. Sekä KULTA:n koonti, että keskustelutilaisuus toimivat valaisevina ja rohkaisevina esimerkkeinä siitä, mitä toiminta kohti kestävämpää teatteria voisi olla. Näiden esimerkkien avulla, on helpompi ryhtyä hakemaan konkretiaa haaveilun lisäksi.

4 YHTEENVETO –UNELMAT PAREMMASTA MAAILMASTA

*Minä uskon ihmisen aiheuttamaan
ilmastokriisin
maapallon poikkeukselliseen lämpenemiseen
johon itse olen toimillani ja toimettomuudellani
osallinen*

*ja kuudenteen sukupoltoaaltoon
maailmanlaajuiseen monimuotoisuuden
romahtamiseen,
joka alkoi teollisesta vallankumouksesta
kiihtyi fossiilikapitalismin aikana
toi meidät aikaan
jossa kuvittelun horisontit ovat romahtaneet
ja tulevaisuus lakannut olemasta
jossa merkit ovat lakanneet merkitsemästä
tai merkitsevät liikaa*

ja silti kieltäydyn joka päivä luovuttamasta,

*sillä uskon yhteisöllisyyden voimaan
yhteisen kuvittelun
lajenvälisen empatian
armollisuuden
epäonnistumisen ja uudelleen yrittämisen
ja yhteisen kamppailun*

- Ilmastokirkko (Ilmastokirkko 2017).

Minä uskon unelmoinnin voimaan. Kun lähdin kirjoittamaan opinnytetyötä vasta henkilökohtaisesta tarpeesta käsin, kohtasin matkalla riittämättömyyttä. Kysymykseni, mitä on kestävämpi teatteritaide, on saanut useita konkreettisia vastauksia. Kestävämpi teatteritaide on kokonaisuuden huomioimista, se on energiankulutuksen, tilankäytön, materiaalien ja resurssien hahmottamista mahdollisimman ympäristöystävällisesti. Kestävämpi teatteritaide on mahdollista, mutta minun ei ollut kirjoittaessani täysin mahdollista vastata siihen, miksi toimet eivät tunnu riittävilä. Kyselyni VOS-teattereihin kestävämmästä teatterintekemisestä näytti kuitenkin sen, että en ole yksin toiveeni kanssa. Teatterimaailma ymmärtää, että ilmastonmuutos on vakava ja todellinen uhka, joka on otettava huomioon. Maailmaa ei muuteta unelmoimalla, mutta jokaista elämää edistävää oivalusta, suuntausta tai tekoa on aina ensin joku kuvitellut. Kuvittelu on unelmointia. Kuvittelu edellyttää rauhoittumista, loppoaikaa ja hengähtämistä mahdollistuaakseen ja toteutuakseen kaikkeudessaan. Paradoksaalisuus on usein lähempänä elämää ja taidetta kuin ohjeet ja tavoitteet. Yllätykset, tilanteiden alituinen draama, inhimillisyys ja ennakko-oletusten romuttuminen ovat elävää todellisuutta. On rohkeutta nähdä eteenpäin, on rohkeutta uskoa muutoksen voimaan ja on rohkeutta nähdä ajattelun vaikuttavan tekoihin. Minä uskon siihen rohkeuteen. Minä uskon ihmisen kykyyn mukautua muutokseen, pysyä pinnalla, kyetä näkemään kauemmas. Minä uskon, että on mahdollisuus parempaan maailmaan. Parempi maailma on kuvitelmani huomista, jossa ihmiset toimivat solidaarisesti ja palataan välttämättömyyksien äärelle poistuen yltäkyläisyyden upottavasta suosta. Uskon, että juuri yltäkyläisyys sairastuttaa meidät. Yltäkyläisyys tyrehtyttää taitomme haaveilla. Yltäkyläisyys estää meitä näkemästä parempaa vain, koska parempi ei tarkoita enempää, suurempaa tai kallisarvoisempaa. Yltäkyläisyys voidaan kietoa myös kapitalismin viittaan, mutta näkisin että syvimmillään se on jotain paljon moniulotteisempaa tai laajempaa kuin pelkkä kapitalismi. Kaltaiseni nuoren poliittisesti kohtalaisen vasemmalle suhteutuvan nuoren silmin kapitalismi on helppo syyllinen kaikkeen pahaan. On kuitenkin kyettävä näkemään ihminen ismin takana. Kun vastassa onkin ihminen syypäänä kaikkeen

pahaan ja väärään, on nielaistava kahdesti ja otettava askelia taaksepäin. On otettava oppia ja tehtävä toisin. Unelmoin paremmasta maailmasta, jossa ihmisoikeuksista puhuttaisiin ihmisvelvollisuuksina. Silmitöntä ja sydämetöntä luonnonvarojen riistoa ja hyväksikäyttöä ei tapahtuisi. Luonnolta pyydetäisiin eikä otettaisi. Luonnolle myös annettaisiin ja kaikki toiminta keskittyisi luonnon hyvinvoinnin ja tasapainon säilyttämiseksi. Unelmoin paremmasta maailmasta, jonka keskiössä ei olisi ihminen vaan metsä. Unelmoin paremmasta teatterimaailmasta, jossa tiedostettaisiin länsimaisen teatterin ekologinen kestättömyys ja kurkottelun ja hahmottelun sijaan toimittaisiin kestävämmän, ekologisemman jopa ekosensitiivisemmän teatterin puolesta. Unelmoin paremmasta teatterimaailmasta, jossa nostettaisiin esille niiden tarinoita ja ääniä, joita on painettu alas vuosisatoja. Haluan teatteria, jossa vähemmistöt, kiusatut, syrjityt, erilaiset, pienet ja pienennetyt ovat äänessä. Silloin on etuoikeutetun väistyttävä, tehtävä tilaa, annettava omastaan. Silloin meidän teatterintekijöiden ja taiteilijoiden on myös hyväksyttävä se, että on lopulta kestämatöntä, että kerromme tarinoita hyväksikäytettyjen puolesta, heidän tuntojaan ja kokemuksiaan näennäisesti lavalla kuvaillen ja toisintaen. Meidän on päästettävä hyväksikäytetyt tekemään, näyttämään, puhumaan, kertomaan, kuvailemaan ja olemaan esillä. Se on teko, joka meidän jokaisen on tehtävä sen jälkeen, kun olemme tunnistaneeet oman etuoikeutemme taiteentekijöinä.

Valo edellyttää pimeyden, puhe hiljaisuuden.

HENKILÖKOHTAISUUKSIIN II

Olen aktivisti, koska ajattelen että minulla ei ole varaa olla olematta.

Olen valkoinen nuori nainen ja pitkälti hyvin etuoikeutettu. Etuoikeutettuna ihmisenä saan ääneni helpommin kuuluviin ja minulle annetaan automaattisesti enemmän tilaa julkisessa keskustelussa. Pysin siihen, että oma aktivismini on tilan tarjoamista niille, joiden äänet eivät ole päässeet kuuluviin. Teatteri on näyttämöni tämän tilan tarjoamiselle ja taiteellisen lisäksi myös aktivistiselle toiminnalle. Minulla ei ollut mitään muuta vaihtoehtoa, kuin kirjoittaa siitä, mikä minua vavisuttaa. Aiheiden tullessa luokseni ne herättävät valtaisan reaktion. On välttämätöntä kuunnella tuota reaktiota. Tässä olen nyt vavisten ja vaatien huomiota ja tilaa kestävämmälle teatterille, kestävämmälle tavalle elää tekemällä teatteritaidetta.

Harjoittelen kestävämpää teatterin tekemistä kaikessa, mitä teen suhteessa teatteriin (ja oikeastaan suhteessa aivan kaikkeen). Harjoittelen sitä puhuessani töistäni, keskustellessani kollegoiden kanssa, tehdessäni huomioita omistani ja muiden töistä, suunnitellessani tulevia töitäni, harjoitellessani ennen esityskautta työryhmän kanssa, ohjatessani, rakentaessani esityksen maailmaa ja konseptia, kutsuessani yleisöä paikalle. Uskon siihen, että tiedostamalla vanhoja käytösmalleja ja havaitsemalla toiminnassamme kestättömyydet, voimme tietoisesti rakentaa uusia toimintatapoja ja kestävämpiä malleja. Olemme tällä harjoittelumatkalla yhdessä.

Tämän opinnäytetyön kirjoittaminen on osaltaan oma kurotukseni kohti julkista keskustelua liittyen taiteen rooliin ilmastokatastrofin aikakaudella. Minulla on tässä koottuna nyt joitakin ehdotuksia ja näkökulmia siihen, miten taide voisi osaltaan herättää toimimaan muutoksen mukaisesti. Toivon voivani palata tämän työn ääreen vuosien päästä ja todeta, että tämä keskustelu on johtanut tuloksiin ja muutokseen. Tulevaisuuden teatteri on kestävä.

LÄHTEET

Pätsi, Mia 2010. Näyttelijän tekniikoita. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Elokapina / Extinction Rebellion 2020. Julistamme Suomeen ilmastohätätilan. Viitattu 3.5.2020 <https://extinctionrebellion.fi/>.

Encyclopaedia Britannica 2020. Augusto Boal. Viitattu 3.5.2020 <https://www.britannica.com/biography/Augusto-Boal>.

Ihmisiä, siis eläimiä podcast 2019: #38 Ilja Lehtinen. Ekokatastrofi. Suru. Elinvoima. Tragedia. Sienikunta. Viitattu 3.5.2020 <https://soundcloud.com/ihmisiis/38-ilja-lehtinen>.

Ilmastokirkko, 2017. Viitattu 3.5.2020 <https://www.ilmastokirkko.fi/>.

Heimonen, Ida 2016. Ilmastomuutosaiheinen teatteri Suomessa. Opinnäytetyö. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 3.5.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/109208/heimonen_ida.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kraja, Era. Eco-activism. Women Engage for a Common Future. Viitattu 3.5.2020 <https://www.wecf.org/eco-activism-what-it-is-and-why-it-is-relevant/>.

Kielitoimiston sanakirja 2020. Aktivismi. Viitattu 3.5.2020 <https://www.kielitoimiston-sanakirja.fi/#/aktivismi>.

Kotilainen, Samuli 2018. Teatteritaidetta ekologisesti. Helen.fi 13.6.2018. Viitattu 3.5.2020 <https://www.helen.fi/yriytykset/sahkoa-yrityksille/ajankohtaista/teatteritaidetta-ekologisesti>.

Kotimaisten kielten keskus 2020. Katastrofi. Viitattu 3.5.2020 https://www.kotus.fi/nyt/kysymyksiä_ja_vastauksia/sanojen_alkuperasta/katastrofi.

Kokkonen, Tuija 2010. Esiityksen mahdollinen luonto. Teoksessa Annukka Ruuskanen (toim.) *Nykyteatterikirja – 2000-luvun alun uusi skene*. Helsinki: Like, 256–261.

Kokkonen, Yrjö 2019. Nuori ilmastoaktivisti Greta Thunberg saa Amnestyn korkeimman kunniamerkin – Ilmastonmuutoksen vastainen työ on myös toimintaa ihmisoikeuksien puolesta. Yle Uutiset 7.6.2019. Viitattu 3.5.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-10820250>.

Koskinen, Anu 2016. Embodied Experiments – some technologies of the self in climate change. Carpa4 2016. Viitattu 3.5.2020 <https://nivel.teak.fi/carpa4/embodied-experiments-some-technologies-of-the-self-in-climate-change-anu-koskinen/>.

Koskinen, Vihtori 2012. Ihminen pelkää luontoa – Ihmisen luontosuhde on muuttunut radikaalisti viime vuosikymmeninä. Yle Uutiset. 10.1.2012. Viitattu 3.5.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-5057797>.

Lehtinen, Ilja 2019. Katkoksia. Opinnäytetyö. Dramaturgian koulutusohjelma. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu. Viitattu 3.5.2020 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/303284/D%20Ilja_Lehtinen_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Mäki, Teemu 2005. Näkyvä pimeys – esseitä taiteesta, filosofiasta ja politiikasta. Väitöskirja. Kuvataideakatemia tohtoriohjelma. Taideyliopisto. Viitattu 3.5.2020 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/179491>.

Paavolainen, Pentti 1997. Eurooppalaisen teatterin historiaa. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun Avoin Yliopisto Viitattu 3.5.2020 <https://disco.teak.fi/euteatteri/8-1-bertolt-brecht-elama-teokset-ja-vaikutus/>.

Pennanen, Jukka 1999. Suomalaisuuden muuttuvat perusteet – elämänmuodon irtautuminen luontosidonnaisuudesta. Luentotalenne. Finnica.fi 8.4.1999. Viitattu 3.5.2020 <http://www.finnica.fi/seminaari/99/luennot/pennanen.htm>.

Porkola, Pilvi 2013. Tehdään toisin, ajatellaan toisin. Todellisuuden tutkimuskeskus, Esitys-lehti 3/2013. Viitattu 3.5.2020 <https://todellisuus.fi/esitys-lehti/>.

Rantanen, Laura 2009. TTT:stä tulee Suomen ensimmäinen ekoteatteri. Vihreä Lanka -lehti. Viitattu 3.5.2020 <https://www.vihrealanka.fi/uutiset/tttst%C3%A4-tulee-suomen-ensimm%C3%A4inen-ekoteatteri>.

Varjama, Nora 2009. Mikä on pyhää? Voima-lehti 9.9.2009. Viitattu 3.5.2020 <https://voima.fi/arkisto-voima/httpwww-voima-ficontentviewfull555/>.

YSA = Yleinen suomalainen asiasanasto 2020. Ekoaktivismi. Viitattu 3.5.2020 <https://finto.fi/ysa/fi/page/Y112503>.

LIITE 1. NÄKÖKULMIA TAITEEN JA KULTTUURIN VAIKUTUKSISTA YMPÄRISTÖÖN

Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista YMPÄRISTÖÖN

Taide ja taiteellinen toiminta synnyttävät ekologisia jalanjälkiä. Myös ekologinen kädenjälki on merkittävä niiden edesauttaessa ekologisesti kestävästä kehitystä. Lukuisat taiteen ja kulttuurin toimijat kannustavat ympäristövastuullisuuteen omalla esimerkillään. Taiteen ja taiteellisen toiminnan keinoin kiinnitetään ihmisten huomiota ympäristön ilmiöihin, tuotetaan oivalluksia ja tehdään ympäristötiedosta helpommin lähestyttävää ja puhuttelevaa. Ympäristöhankkeet ja –haasteet hyötyvät luovien näkökulmien mukaantulosta. Taide, taiteellinen toiminta ja kulttuuriperintökohteet tukevat ympäristön säilymistä kanavoimalla ihmisten kulutusta ja toimintaa kohti kestävämpiä tapoja nauttia elämästä.

Vaikutukset
yksilötasolla

Vaikutukset
yhteisössä

Vaikutukset
yhteiskunnassa

1 Ympäristövastuullisuus

Taide ja taiteellinen toiminta kuormittaa ympäristöä kuten muukin inhimillinen toiminta: se kuluttaa luonnonvaroja ja aiheuttaa päästöjä sekä jätteitä vähintään sivuvirtoina silloinkin, kun itse lopputuote on aineeton.

Taiteen ja kulttuurin toimijoiden mahdollisuuksia vähentää ympäristökuormitusta ovat esimerkiksi

- *eettinen ja ekologinen design*: ympäristöystävälliset ja myrkyttömät tuotantotavat, menetelmät ja materiaalit,
- *energian- ja vedenkulutuksen vähentäminen*: toimitilojen ja tapahtumapaikkojen tietoinen suunnittelu tai uudistaminen ympäristöystävällisemmiksi,
- *jätteiden vähentäminen*: materiaalien käytön kokonaismäärän vähentäminen, materiaalien kierrätys ja uusiokäyttö sekä kompostointi,
- *liikenteen päästöjen vähentäminen*: kuljetusten ja matkustamisen minimointi sekä oman toiminnan että yleisön osalta,
- *digitaalisuuden hyödyntäminen*: virtuaalisuuden, verkkoviestinnän ja sosiaalisen median hyödyntäminen kulttuurisessa vuorovaikutuksessa, tuotannossa ja jakelussa,
- *asenteiden, toimintatapojen ja johtamisen uudistaminen omassa toiminnassa*: ympäristökuormitusta aiheuttavien välttämättömien ja ei-välttämättömien tarpeiden erottaminen toisistaan.

Sinfonia Lahden kansainvälisesti palkitussa Hiilivapaa-hankkeessa selvitettiin, mistä orkesterin hiilijalanjälki muodostuu. Yli 80% aiheutui liikenteestä, ja tästä 59% yleisön matkustamisesta. Tutkimus osoitti myös yleisön tuen orkesterin pyrkimykselle hiilineutraaliuteen: yli puolet kyselyyn vastanneista oli halukas maksamaan konsertistaan enemmän, jos hinnalla kompensoitaisiin päästöjä.

3 Kulttuuriperinnön vaaliminen

Elinvoimaiset kulttuuriperintökohteet ovat tutkimusten mukaan lähialueidensa luonnolle voimavara. Paikallisten ihmisten ja matkailijoiden kiinnostus kulttuuriperintöä kohtaan vahvistaa halua kulttuurisesti arvokkaan luonnon ja maiseman säilyttämiseen sekä liikkakulutuksesta varjelemiseen. Kulttuuriperintökohteiden ylläpito ennaltaehkäisee samalla päästöjä, jätteiden syntymistä ja materiaalinkulutusta, kun purkamista ja uutta rakentamista ei tarvita.

Taiteen ja kulttuurin alan ympäristöohjelma

Arts Council England toteutti yhdessä kulttuurialan ympäristökehitysorganisaatio Julie's Bicycle:n kanssa vuosina 2012-2018 ympäristöohjelman, jossa kokeiltiin ensimmäisenä maailmassa yhdistää taiteen ja kulttuurin julkiseen rahoitukseen ekologisen kestävyden tavoitteita. Rahoitusta saavilta organisaatioilta edellytettiin vuosittaista hiilijalanjalan mittausta, ympäristöpolitiikan määrittelyä ja toimenpiteiden toteutus suunnitelmaa.

Ohjelman pitkäaikais seuranta toteutui 136 organisaation osalta. Näiden organisaatioiden osalta todettiin, että niiden

- **hiilipäästöt vähenivät yhteensä 35%**, ja
- **suora energiankulutus väheni yhteensä 23%**.

Ympäristövaikutusten lisäksi

- energiankulutuksen vähennykset tuottivat organisaatioille yhteensä **16,5 ME säästöä**,
- 78% piti ympäristöpolitiikkaansa hyödyllisenä toiminnan suunnittelulle, ja
- 70% koki henkilöstönsä hyvinvoinnin parantuneen.

2 Kestävämpi vaihtoehto kulutukseen

Globaalin tietoisuuden kasvu kestävän kehityksen tarpeesta on johtanut eettisen ja ekologisen kulutuksen lisääntymiseen. Taide ja kulttuuri tarjoavat mahdollisuuksia kestävämpään kulutukseen: Suomessa toteutetun ympäristövaikutusten arvioinnin mukaan palveluilla ovat yleensä tavaroita pienempi hiilijalanjälki ja varsinkin kulttuuripalvelut ovat hiilitehokkaita.

Taide ja kulttuuri tarjoavat kestävämpiä kulutusmahdollisuuksia myös kulutuksen motiivien näkökulmasta. Tutkimusten mukaan kulutus lisääntyy jatkuvasti käytettävissä olevien tulojen lisääntymisen mukaan. Tulojen kasvu ja aineellinen kulutus eivät kuitenkaan paranna elämänlaatua sen jälkeen kun peruselintaso on saavutettu. Materiaalisen kuluttamisen sijaan suurinta onnellisuutta ihmisille on todettu tutkimuksissa syntyvän mahdollisuudesta uppoutua henkisesti tai fyysisesti haastavaan tekemiseen, jossa voi saavuttaa jotain itselleen merkityksellistä. Taide ja kulttuuri tarjoavat paljon toiminnan alueita, jossa "flow"-tiloja voi saavuttaa.

Esimerkiksi Marylandissa Yhdysvalloissa laskettiin säästyneen 387 000 tonnia kaatopaikkajätettä 12 vuodessa, kun historiallisia kohteita ei purettu vaan kunnostettiin.

Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö
Kultur- och konstområdets centralorganisation

LIITE 2. KOOSTE VOS-TEATTEREIDEN VASTAUKSISTA KOSKIEN KESTÄVÄMPÄÄ TEATTERINTEKEMISTÄ.

Tähän olen koostanut sähköposteista referoidut kokonaisuudet kaikista teattereista. Haluan kunnioittaa yksityisyydensuojaa suojaamalla vastaajan tiedot.

Alla mukana myös oma aloitusviestini.

Korona-viruksen ensimmäinen aalto osui myös aikataulullisesti samoihin aikoihin, joten teattereissa kuhistiin ja kaikki liikenevät resurssit menivät uudenlaisen toiminnan ja tulevaisuuden suunnitteluun. Tämä varmasti osaltaan vaikutti vastausmääriin.

Lähetin kyselyn 49:lle Suomen VOS-teatterille ja sain vastauksia 15 kpl., eli 31% vastasi. Vastaukset lähetettiin 30.3.2020 mennessä. Kyselyssä selvitin, minkälaisiin toimiin teatterit johtajineen ovat ryhtyneet liittyen ilmastokatastrofiin ja ekologisempaan tapaan tehdä teatteria.

Määrittelen suunnitelman ISO-1400 suunnitelmastandardeja mukaillen. Suunnitelman tulee sisältää arvio nykyisestä tilanteesta ja sitoutuminen suunnitelmaan, elinkaariajattelua eli huomioida palveluiden ja materiaalien ympäristövaikutuksia sekä tarkkailla suunnitelman toteutumista ja arvioida sitä.

Suunnitelma oli kolmella teatterilla ja kymmenellä ei ollut suunnitelmaa. Kaksi teatteria ei kyennyt antamaan tarkempaa vastausta kiireen vuoksi. Oli kuitenkin ilahduttavaa huomata, että suurella osalla oli selkeitä tekoja kestävämpää teatteria kohti. Huomattavia tekoja oli seitsemällä teatterilla ja vähäisiä tekoja oli kuudella teatterilla. Yleisimpiä tapoja tehdä kestävämpää teatteria olivat materiaalien kierrätys sekä lavastuksessa että puvustuksessa ja energiankulutuksen vähentäminen ja ekologisen sähkön käyttö. Vaikka osassa teattereista ei ollut suunnitelmaa, sellainen oli kuitenkin suunnitteilla.

LÄHETETTY KYSELY

Hei,

olen Vilja Lehtonen Turun Taideakatemiasta valmistuva teatteri-ilmaisun ohjaaja ja pedagogi ja teen kirjallista opinnäytetyötäni ekoaktivismista teatteritaiteessa. Olen tiedustelemassa kaikista Suomen VOS-teattereista, minkälaisiin toimiin teatterissa on ruvettu liittyen ilmastokriisiin ja ekologisempaan teatterintekemiseen.

Tampereen Työväen Teatteri aloitti jo vuonna 2009 projektin, jonka tavoitteena oli pienentää teatterin ekologista jalanjälkeä. Useita vuosia kestävä projekti tähtää ISO14001-ympäristöstandardin täyttämiseen. (Rantanen, Vihreä Lanka. 3.3.2020)

Minkälaisiin toimenpiteisiin Teidän teatterissanne on ryhdytty ja onko suunnitelmassa tehdä muutoksia päästäksenne ekologisempaan, ilmastoystävällisempään suuntaan?

Ystävällisin terveisin

Vilja Lehtonen

TIIVISTELMÄ VASTAUKSISTA

MIKKELIN TEATTERI

- Ei erikseen tehtyjä suunnitelmia ekologisemmasta ja ympäristöystävällisemmästä teatterista.
- Kierrätys etenkin lavastuksen ja puvustuksen suhteen jokapäiväistä.
- Hankinnoissa huomio tuotteen ekologisuudessa, jos vain mahdollista.
- Kehitteillä videoneuvottelujärjestelmä, jotta vähennetään kulkeamista ja näin päästöjä. Se on uusin ekologisuuteen perustuva toimenpide.

”Pieniä on meidän teot, mutta pienistä puroistahan ne joetkin syntyvät.”

ROVANIEMEN TEATTERI

- Kiire vaikutti vastaukseen
- Lisätietoa: <https://teatterion.blogspot.com/2018/11/haluamme-juh-lia-yhdessa-yleison-kanssa.html?m=1>

KUOPION TEATTERI

- tiedostamatta toiminnalla pyrkineet kohti ISO14001-ympäristöstandardia 2010 teatterin peruskorjauksen ja uudisrakennuksen suunnittelun alkaessa.
- kaikki yleisötilojen valaisimet ovat led-valaisimia, pyrkimys mahd. pieneen sähkönkulutukseen ja mahd. pitkäikäisiin valaisimiin.
- henkilökunnan puolella loisteputki ja led-valaisimia.
- kaikki valaisimet läsnäoloantureilla ohjattu ja talovalvonta sammuttaa kaikki valot jos ne ovat jääneet päälle.
- näyttämön valaisimet purkauslamppu ja led-valaisimia ja pyrkimys mahdollisimman ekologiseen toimintaan.
- lavasteiden suhteen kertakäyttökoroitteiden sijaan valmiita modulaariset koroitteet, jotka voivat olla käytössä samaan aikaan useassa ohjelmistossa olevassa näytelmässä. Lavastekoroitteissa käytetään usein runkona alumiinitrusseja, joita teatterilla on jo useita eri mittaisia. Näin on vähennetty merkittävästi kaatopaikalle menevää jätettä.
- aloitettu lavastuksen osto- ja myyntitoiminta muihin teattereihin.
- pyrkimys siihen, että lavasteiden suhteen rakennusmateriaalit mahdollisimman kierrätyskelpoisia, jotta niitä voisi käyttää uudelleen muissakin lavastuksissa.

- aloitettu talon sisäisten jätteiden lajittelu ja kierrätys ja näin vähennetty sekajätteen ja lisätty kierrätetyn materiaalin määrää.
- jatkuva pyrkimys kohti ekologisempaa ja ilmastoystävällisempää teatteria.

KOM-TEATTERI

- koko valokalusto vaihdettu led-heittämiin.
- käytössä ekosähkö.
- Earth hour-iltana ei järjestetä esityksiä.
- lajitellaan kaikki roskat ja vältellään kertakäyttöastioita.
- kiertueilla suositaan kulkuvälineenä junaan.
- sisällöllisesti esillä ohjelmistossa viimeksi Syö, juo ja sivisty -klubilla, jossa laadimme yhdessä vieraidemme presidentti Tarja Halosen ja kirjailijatutkija Risto Isomäen kanssa Maailmanpelastussuunnitelman.

LAPPEENRANTA

- Esitysvalaisimet ovat vaihtuneet led-tekniikalla toimiviin.
- Kierrätämme kaiken, minkä pystymme. Myös lavasteissa käytetään hyväksi kierrätystä, samoin puvustuksessa, tarpeistossa.
- Pukuhuollossa on nykyaikaiset välineet aina otsonointimahdollisuuteen saakka, mikä vähentää vesipesun tarvetta.
- Jätteet eritellään ja juomavesiautomaatteja ei ole.
- Ilmanvaihtoa ja lämpötilaa säädellään tilanteiden mukaan. Talo on moderni ja hyvin eristetty, joten hyötysuhde lämmönsäätelyn ja talotekniikan osalta on hyvä. (Yleisölämpöitä lukuun ottamatta.)
- Valaistuksen ohjaus on toteutettu pääosin liiketunnistimin.
- Se mitä ei vielä ole pystytty toteuttamaan:

- Henkilökunnan ja yleisölämpöön valaistus vaatisi ympäristökuormituksen minimoimiseksi muutoksen led-tekniiseen infraan, nyt yleisvalaistus on toteutettu pääosin loisteputkitekniikalla.

VAASA

- Yhtenä keskeisenä arvona on ekologisuus.
- Teatteri luonnollisesti tuottaa aineettomia kokemuksia ja elämyksiä asiakkailleen, mutta tuotantoprosessit tuottavat usein paljon jätettä ja kulutamme paljon sähköä.
- Meillä on iso kehitystyö käynnistetty, mutta työ on todellakin iso ja haastava sekä kulkee rinnan meidän muiden muutosprosessiemme kanssa.
- Ekologisuushaasteen olemme ottaneet vastaan, jotta teatteri todella tekisi maailmasta parempaa.
- Konkretia näkyy laajemmin vasta tulevaisuudessa, mutta tällä hetkellä me esimerkiksi käytämme pääasiallisena kulkuvälineenä juna.
- Lisätietoa (<https://www.vaasa.fi/koe-ja-nae/kulttuuria-vaasassa-ja-seudulla/vaasan-kaupunginteatteri/me/>)

KAJAANI

- Vuoden 2016 alussa tehtiin ilmastolupaus.
- Käytännössä kamppailemme melko ankarien realiteettien kanssa, huonokuntoiset tilat ovat menossa peruskorjaukseen 2020-23.
- Joka tapauksessa paperin käyttöä on vähennetty ja lamppuja vaihdettu led-valaisimiin, kaikkea sellaista mitä arjessa pystytään tekemään.

- Teatterin puvusto ja lavastamo ovat kierrätyksen edelläkävijöitä, kun resursseja ei ole oikein ollut hankintoihin, ja ammattitaito on huippua.
- Varastot ottavat vastaan lahjoituksia ja kaikki käytetään moneen kertaan.
- Kajaanin KT:llä on todennäköisesti kaupunginteattereista maan pienimmät tarvikerahat, joten tämä puoli toiminnasta on tässä yhteydessä tosi olennainen.
- Ohjelmistossa ilmasto ja ympäristö ovat toistuvasti aiheena. Tässä muutamia esimerkkejä: 2016 dramatisoin ja ohjasin Emmi Itärannan Teemestarin kirja -teoksen pohjalta esityksen Veden muistista. Esitys oli alueteatterin ohjelmistossa ja siihen liittyi erillinen 1,5 tunnin työpaja, jossa käsiteltiin ympäristöaihetta toiminnallisesti. Esitys + työpaja tavoitti suuren määrän yläkoululaisia Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan alueella.
- 2017 oli Sami Parkkisen ja Riku Niemen Mehiläiskoodi-musikaalin kantaesitys päänäyttämöllä. Esityksen ohjasi Minna Vainikainen. Tyttö tulevaisuudesta saapui siinä ratkaisemaan ihmiskuntaa ja luontoa uhkaavan mehiläiskato-ongelman.
- Kaudella 20-21 jatkamme ympäristö- ja tulevaisuus -teemojen käsittelyä esityksissä.
- Ohjelmistosta, sekä menneistä että tulevista, löytyy tietoa teatterin verkkosivulta.
- Järjestimme myös Earth Hour -tapahtuman 2016, ja muiden paikallisten esittävän taiteen toimijoiden kanssa sovittiin, että tapahtuma järjestetään vuosittain vuorovedolla. Muut toimijat luopuivat myöhemmin, eikä tapahtumaa järjestetty uudestaan.

KANSALLISTEATTERI

- Lisätietoa <https://kansallisteatteri.fi/perustietoa-kansallisteatterista/ymparistovastuu/>, tosin viestissä todettiin, ettei sivusto ole ihan 100 % ajan tasalla.
- Peruskorjaus alkaa ensi kesänä ja sen suunnittelussa ja toteutuksessa ekologisuus on vahvasti esillä.
- Katolle tulee aurinkopaneeleja. Eli muutoksia on tulossa mutta niiden toteutus on remontin takana.
- Kiire vaikutti vastaukseen.

ZODIAC

- Sain viestin, missä todettiin, että Zodiakissa on juuri aloitettu kestävä kehityksen projekti liittyen toimintaan ja tuotantoihin. Projekti on työstövaiheessa, mutta joitain uusia toimenpiteitä on jo nyt.
- Viestissä todettiin myös kiireen vaikuttavan vastauksen kapea-alaisuuteen.

OULU

- Teatteri laatii vuosittain yhteiskuntavastuuraportin, johon on kirjattu kappale myös teatterimme ympäristövastuuasioista. Alla lainaus Oulun kaupunginteatteri Oy:n vuoden 2018 yhteiskuntavastuuraportista:
- Oulun kaupunginteatteri Oy:ssä on toteutettu energiatehokkuuden parantamista mm. uusimalla valaistusta ja ikkunoiden vaihdolla. Teatterin ns. vanhan puolen ikkunat uusittiin vuonna 2017 3K-eristyslaseiksi Oulun Teknisen liikelaitoksen toimesta. Valaistusta uusitaan led-valoihin sovitulla aikataululla teatterin pyynnöstä ja Teklin suorittamana.

- Teatterissa työturvallisuus on tarkassa valvonnassa. Vaarallisille aineille on omat työtilat ja kohdepoistot. Haitallisten päästöjen vähentämiseen tai poistamiseen vaikutetaan valitsemalla luontoystävällisiä vaihtoehtoja: esim. verstaalla lavasteiden rakentamisessa on siirrytty liuotinpohjaisista maaleista vesiliukoiseihin maaleihin. Ongelmajätteet toimitetaan asianmukaisesti ongelmajätelaitoksiin.
- Teatterissa kierrätys on tärkeässä roolissa. Työpisteissä ja taukoti-loissa on lajitteluastiat. Lavastamolla pyritään käyttämään vanhoja lavasterakenteita niin pitkälle kuin mahdollista, ja uusia lavasteita rakennetaan mahdollisuuksien mukaan vanhojen runkojen päälle. Puvusto uusiokäyttää materiaalia vanhaa puvustusta muokkaamalla. Uusia pukuhankintoja tehdään kirpputoreilta, ja myös puku- ja jalkinelahjoituksia otetaan vastaan.
- Oulun kaupunginteatteri Oy lahjoittaa ylijäämämateriaalia, kalusteita ja tarvikkeita eteenpäin esim. oululaiselle kulttuuriyhdistys Tulva ry:lle sekä muille toimijoille tukeakseen nuorten harrastustoimintaa. Puvusto lahjoittaa päiväkodeille askartelumateriaalia ja vaatteita. Teatteri myös järjestää kirpputoreja lavastuskaluste- ja pukuvarastojen tyhjentämiseksi.

PORIN TEATTERI

- Otettu ekologisuus huomioon monilla osastoilla.
- Harjoituksissa langattomissa mikrofoneissa käytettävät paristot kulutetaan loppuun, vaihto tehdään vasta kun virta on loppu. Esityksissä käytettyjä, 75% virtaa jäljellä olevia, paristoja on tarjottu henkilökunnalle kotiin vietäväksi omaan käyttöön. Rikkinäisistä johdoista on päätetty toimivia lyhyempiä. Jos joku laite on rikki, yritetään sitä tekohengittää edes jonkinlaiseen käyttöön.

- Puvusto hankkii paljon esitysvaatteita kirpputoreilta ja vastaavasti järjestää kirpputorimyyntiä rooliasuista, joita teatteri ei enää käytä. Myös jo olemassa olevia vaatteita muokataan uuteen uskoon, aiemmin suuri osa valmistettiin aina alusta asti uutena.
- Lavastamolla rakennusmateriaalit ovat siirretty pitkälti puupohjaisiksi, jotka on helpompi hävittää esim. polttamalla kuin aiemmin metallista valmistetut lavasterakenteet. Myös lavasteiden kierrättäminen on otettu käytäntöön teattereiden kesken ja tulevaisuudessa pyritään sitä myös lisäämään mahdollisuuksien mukaan. Esim. ensi syksynä 2020 teatterissamme saa ensi-iltansa näytelmä, jonka koko lavastus ostettiin valmiina Turun kaupunginteatterista.
- Toimistolla turhaa paperin tulostamista pyritään välttämään siirtymällä nettipohjaisiin tiedotuskeinoihin esim. intranettiin jaettaessa materiaaleja tai tietoja henkilökunnalle.

SAVONLINNAN TEATTERI

- Sain vastauksen, jossa todettiin, että he eivät pystyneet koronaviruksen aiheuttaman kiireen vuoksi paneutumaan tähän.

SEINÄJOEN KAUPUNGINTEATTERI

- Sain vastauksen, jossa todettiin, että koronatilanteen aiheuttama kiire ja vastaajan uusi asema organisaatiossa estävät vastaamasta.

ÅBO SVENSKA TEATER

- osallistuminen Visit Finlandin ja Visit Turun ohjelmaan Sustainable Travel in Finland. Tarkoituksenaan on hankkia teatterille kestävän kehityksen/ympäristösertifikaatti ja kertoa työstämme aktiivisesti yleisöllemme.

TURUN KAUPUNGINTEATTERI

- Kooste teatterin eri osastojen vastaukset alla eriteltyinä.

Turun Kaupunginteatterin toimet ekologisemman teatterin tekemiseen

Kiinteistö ja tekniikka

Turun Kaupunginteatterin peruskorjaus valmistui syksyllä 2017. Laajan peruskorjauksen yhteydessä otettiin huomioon, että tilat ovat tehokkaita ja käyttöön soveltuvia. Kiinteistötekniikassa automatisoitiin tilojen valaistus, niin että valot ovat päällä ainoastaan tiloissa, joissa ihmiset työskentelevät. Automatisointi koskee työtiloja, käytäviä ja varastoja eli kattaa koko kiinteistön.

Teatterin käyttämässä tekniikassa noudatetaan elinkaariajattelua ja huomioidaan energia tehokkuus. Olemassa oleva kalusta käytetään aina teknisen käyttöiän loppuun, jonka jälkeen myydään tai lahjoitetaan kalustoa mahdollisuuksien mukaan jatkokäyttöön. Uutta tekniikka hankittaessa suositaan energiatehokkaita malleja ja valitaan pitkän käyttöiän mahdollistavia teknisiä ratkaisuja. Esimerkiksi kampaamossa laitteet ovat pääosin itsestään sammuvia.

Kierrätys

Teatteritalolla kierrätetään jätteistä pahvi/kartonki, paperi, energiajäte, metalli, puu, lasi, muovi, sekajäte, ongelmajäte, aerosolit, paristot, biojäte sekä palautuspullot.

Tuotannot

Teatterituotannot noudattavat standardisoitua Lean-tuotantomallia, jolla pyrimme varmistamaan tuotantojen oikea-aikaisen tekemisen ja hukan poistamisen. Ensisijainen tavoite on välttää resurssien hukkakäyttöä. Toimintakulttuurina Leanin tavoitteena on jatkuva parantaminen ja kestävä kehitys.

Lavastus, puvustus ja tarpeisto

Tuotantojen lavastukseen, puvustukseen ja tarpeistoon tehtävissä hankinnoissa mietitään jatkokäyttö ennen hankintaa. Pukuja ja tarpeisto varastoidaan kattavasti tulevia produktioita varten. Produktioihin tarvittava tarpeisto pyritään aina ensisijaisesti löytämään omasta varastosta. Sen sijaan että ostetaan uutta tarpeistoa, teatteri valmistaa itse tarvittavaa tarpeistoa. Yhteistyö muiden teattereiden kanssa lisää esimerkiksi pukujen käyttökertoja, kun niitä annetaan ja lainataan toisille toimijoille. Tarpeettomat puvut myydään eteenpäin yleisölle kerran vuodessa järjestettävässä myyntitapahtumassa: puvuston kirppiksellä. Näytäntökauden loputtua lavastus puretaan. Lavastus voidaan joko osittain tai kokonaan kierrättää, varastoida tulevia tuotantoja varten tai myydä eteenpäin esimerkiksi muille teattereille. Lavastuksen materiaalivalinnoissa painotetaan uusiokäyttöä, kestävyyttä ja kierrätettävyyttä.

Maski ja kampaamo

Maski-kampaamossa tehdään materiaalivalinnat uusiokäyttömahdollisuudet huomioiden. Kaikki karva (peruukit, viikset, parrat, pulisongit jne.) käytetään moneen kertaan. Vanhoista peruukeista valmistetaan uusia käyttöiän loppuun saakka. Peruukkeja ja karvoja käsitellään sekä huolletaan, kaikki käyttökelpoinen varastoidaan ja uudelleen käytetään. Maski-kampaamon tarvitsemia muita aineita ei osteta turhaan varastoon, että ne eivät ehdi vanhentua ja vältetään hukka. Jo rekrytointivaiheessa painotetaan osaamista niin, että uudelleen

valmistettavuuden mahdollisuudet ovat mahdollisimman korkealla tasolla. Kampano selvittää hankintoja tehdessä niiden eettisyyden. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi karvojen lähtöperä on selvitetty. Karvan ja kosmetiikan hankinnassa tämä on keskeistä ja valinnoissa painotetaan mm. kotimaisuutta ja ei eläinkokeilla testattuja tuotteita. Kertakäyttötuotteita käytetään vain harkiten ja tarve punniten. Esimerkiksi kertakäyttöiset meikinpoistoliinat voivat osassa tilanteita olla ekologisempia kuin näyttelijöiden omat henkilökohtaiset pyyhkeet ja niiden tiheä pesu.

Asiakassuhde

Myynti ja markkinointi

Sähköiset kanavat painottuvat yhä enemmän markkinoinnissa. Painetun materiaalin osalta pohditaan aina materiaalivalinta sekä mustevalinta mahdollisuuksien mukaan ympäristölle ystävällisemmäksi. Esimerkiksi Niskavuoren nuoren emännän käsiohjelma painettiin kokonaan kierrätysmateriaaleista valmistetulle paperille. Painettua materiaalia hankitaan vain tarpeeseen ja vältetään turhaa painamista/tulostamista. Mahdollinen ylijäämä lahjoitetaan pääasiassa päiväkodeille, kouluille ja yhdistyksiin muun muassa opetus- ja askartelumateriaaliksi. Teatterin ja esitysten oheistuotteita suunniteltaessa painotetaan kotimaisia ja/tai ympäristövastuullisia kumppaneita. Esimerkiksi Amélien kassit tehtiin Pure Wasten kierrätysmateriaalista valmistettuihin kangaskasseihin ja Babe – urhea possu esityksen pehmoeläimet toimitettiin Nature Planetilta. Myynnissä pyritään ohjaamaan ihmiset yhä vahvemmin verkkoon ja toimittamaan liput sähköisinä tulosten sijaan. Teatterilipun hintaan sisältyy paikallisliikenteen bussilippu, jolla kannustetaan asiakkaita julkisen liikenteen käyttöön teatterikäyntien yhteydessä.

Ravintolatoiminta

Teatterin ravintolatoiminnassa keskeistä on hävikin pienentäminen minimiin. Raaka-ainetilaukset arvioidaan tarkasti menekin mukaan, tuotteita valmistetaan vain tarvittava määrä kerralla ja kiinnitetään huomioita niiden säilymiseen.

Hankinnat keskitetään samoille toimittajille, mikä vähentää kuljetuksia. Kertakäyttöastioiden käyttöä pyritään välttämään. Tarjoiluissa on aina saatavilla vegaanivaihtoehto.

Lisäksi suurin osa ravintolan käyttämistä laitteista on kylmälaitteita, jotka laitetaan pois päältä aina esitystaukojen ajaksi. Laitteiden säännöllisellä huollolla pidennetään niiden käyttöikää.